

Dr. Izber Hoti

ADMINISTRATA USHTARAKE - AKT I DHUNËS SË ARMATOSUR KUNDËR MËVETËSISË DHE PAVARËSISË SË KOSOVËS

HYRJE E SHKURTË:

POLITIKË DYFTYRËSHE

Shumica e anëtarëve të PKJ-së dhe e pjesëtarve të LNÇJ-së që nga fillimi i Luftës së Dytë Botërore nuk u pajtuan sinqerisht me ndryshimin e pozitës robëruese të shqiptarëve dhe statusin e natyrshëm të Kosovës, si dhe bashkimin me Shqipërinë. Mirëpo për shkak të rrethanave dhe të rrjedhave politike gjatë kësaj lufte këto forca nuk i kontestuan hapur vetëvendosjen dhe shkëputjen, madje as bashkimin me Shqipërinë. Përkundrazi, këto të drejta i premtuan dhe propaganduan panda, por i kushtëzuan me pjesëmarrjen e shqiptarëve në LNÇ dhe fitoren e socializmit. Pasi në fund të vitit 1943 një fitore e tillë dukej në horizont e pjesëmarrja e shqiptarëve në LNÇ nuk mund të mohohej, organet e PKJ-së e të LNÇJ-së për të kontestuar, shuar e shtypur të drejtën për mëvetësinë dhe pavarësinë e Kosovës ndryshuan politikën e

deriatëhershme dyftyrëshe dhe gjithnjë e më shumë zbuluan haptas qëndrimet e tyre të vërteta. Për sendërtimin e planeve të tyre këto organe nuk zgjodhën mënyrë e mjete. Filluan me masat politike dhe vazhduan me ato kërcënuese e të dhunës. Njëri ndër aktet e dhunës së armatosur të organeve të PKJ-së e të UNÇJ-së kundër mëvetësisë e pavarësisë së Kosovës ishte edhe Administrimi Ushtarak.

1. SYNIME MBIZOTËRUESE E PUSHTUESE

Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave gjatë Luftës së Dytë Botërore thuaja në tërësi vareshin nga zgjidhja e ardhshme e çështjes së Kosovës. E ardhmja e Kosovës ishte nyja kyçe e propagandës dhe e veprimtarisë së forcave të ndryshme shqiptare dhe jugosllave. Marrë në përgjithësi vetëm udhëheqja e PKSH-së, e mashtruar nga orientimi i saj klasor dhe nga internacionalizmi proletar, me e pa qëllim, u bë faktor i verbër politik. Përkundrazi, udhëheqja e PKJ-së që nga ditët e para të Luftës së Dytë Botërore u përpoq jo vetëm të marginalizonte çështjen e Kosovës, por të mbizotronte plotësisht mbi PKSH-në. Si pasojë deri në përfundimin e kësaj lufte PKSH-në në Kominternë e përfaqësonte PKJ¹, që ndikoi drejtpërdrejt në statusin dhe pozitën e ardhshme të Kosovës. Mirëpo, udhëheqja e PKSH-së, përkundër kësaj pozite, kurrë nuk u pajtua plotësisht që Kosova të mbetej nën thundrën e pushtuesve të deriatëhershëm. Për një qëndrim të tillë ishin të vetëdijshtëm komunistët e organeve më të larta të PKJ-së e LNÇ-së², prandaj

¹ Arkivi Qendror i LKJ-së, fondi KQ i PKJ-së 1944/386.

² Arkivi i Kosovës, Arkivi i KK të PKJ-së për Kosovë e Metohi (mëtej AK, AKK të PKJ-së për KM), Shënime stenografike, k. 1a/1, nr. 5, fq. 390.

gjithnjë e më shumë forcuan politikën e mbizotërimit nën petkun e bashkëpunimit dhe të ndihmës së ndërsjellë që, bile, së paku të ruante kufijtë e Jugosllavisë së Karagjorgjit. Për këtë arsye çdo veprimtari dhe lëvizje që shpiente në mëvetësinë dhe pavarësinë e Kosovës komunistët serbomdhenj e luftonin pakompromis. Kjo luftë mori përmasa të mëdha në fund të vitit 1943 dhe në fillim të vitit 1944. Një përpjesëtim i tillë i kësaj lufte kishte mbështetjen e vet.

Në vlugun e përhapjes së LNÇ-së në Kosovë dhe në Shqipëri u bë rrita dhe thellimi i mëvetësisë dhe i pavarësisë së Kosovës, që u realizua që nga Këshillimi i Shkurtit 1942 i KK të PKJ-së për Kosovë e Metohi në Vitomiricë afër Pejës e që ishte edhe pasojë e mëvetësisë së KK të PKJ-së në Konferencën e Pestë të Vendit të PKJ-së, të mbajtur më 1940 në Zagreb³, si edhe e formimit të Komitetit Ushtarak të Kosovë në korrik të vitit 1941⁴. Pas Këshillimit të Shkurtit u bë thellimi i mëtejshëm i mëvetësisë dhe i pavarësisë së Kosovës. Në tetor të vitit 1942 u formua Shtabi i Përkohshëm e nuk vonoi dhe ai u avansua në Shtab Kryesor të UNÇ e AP për Kosovë e Metohi⁵. Në anën tjetër, në vijën partiake në prag të Konferencës Themeluese u bë edhe rritja dhe riemërtimi i organit më të lartë të PKJ-së për Kosovë e Metohi nga *Komiteti Qarkor* (Oblasni komitet) në *Komitet Krahinor* (Pokrajinski komitete)⁶. Në këtë mënyrë

³ AK, AKK i KK të PKJ-së për KM, k. Nr. 1a/1, nr. 5, fq. 263; Konferenca e V e Vendit e PKJ-së, Prishtinë, fq. 240-241.

⁴ Vojnoistorijski institut, ZBORNIK dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, bleni I, libri 19, (më tej ZBORNIK, I/19), vërejtja e Redaksisë, fq. 39.

⁵ Zbornik, I/19, f. 167 (vërejtja e Redaksisë); dok. Nr. 29, f. 171-174; dok. Nr. 30, fq. 177.

⁶ Zbornik, I/19, dok. Nr. 60, fq. 315.

Kosova, sipas koncepcioneve të LNÇ-së në Jugosllavi dhe në Shqipëri u barazua me organizatat e tjera krahinore të PKJ-së e të UNÇJ-së. Kjo gjendje dhe rrjedhat e tilla politike nuk mund të toleroheshin nga organet e PKJ-së e të LNÇJ-së ngase ato, pa mëdyshje, do të kurorëzoheshin me sigurimin e paluhatshëm e të së drejtës për vetëvendosje, shkëputje e më në fund edhe të bashkimit të natyrshëm me territoret etnike e ato me Shqipërinë. Rrjedhën e tillë politike e argumentoi edhe organizimi dhe mbajtja e Konferencës Themeluese të KKNÇ-së, më 31.XII.1943 dhe 1 e 2 .I.1944, diskutimet dhe vendimet e saj, që u sublimuan në shpalljen dhe rezolutën e kësaj konference⁷. Ato shqetësuan, para se gjithash, komunistët shovenë serbë e malazezë. Kjo shihet edhe nga letrat e 21.I.1944 e Pavle Joviqeviqit dërguar KQ të PKJ-së⁸, të cilat, në përgjithësi, njoftonin për rrjedhat e LNÇ-së dhe veprimtarinë e PKJ-së në Kosovë, ndërsa në veçanti për mbajtjen e Konferencës Themeluese të KKNÇ-së, si edhe përpjekjet e mëvetësisë dhe të pavarësisë së Kosovës. Që t'i pengonin këto rrjedha, këta shovenë nga Kosova kërkuan ndihmë edhe nga KQ i PKJ-së. Kuptohet, një ndihmë e tillë nuk vonoi dhe pasoi. KQ i PKJ-së më 28.III.1944 i dërgoi KK të PKJ-së për Kosovë e Metohi letër me vërejtje, kërkesa dhe urdhëra⁹.

⁷ *Zbornik, I/19, dok. Nr. 80, fq. 376-382; Narodni odbor autonomske kosovske metohijske obalsti 1943-1953, Osnovni materijali iz zasedanja, Prishtinë, 1955, fq. 10.*

⁸ *Zbornik, I/19, dok. Nr. 104, fq. 461.*

⁹ *Zbornik, I/19, dok. Nr. 104, fq. 461-466.*

2.FILLET E NËPËRKËMBJES SË MËVETËSISË DHE TË PAVARËSISË

Letra e KQ të PKJ-së e 28.III.1944 u përpilua si përgjegje në letrën e KK të PKJ-së për Kosovë e Metohi të 21.I.1944. Ajo paraqet fillet e nëpërkëmbjes së hapur të mëvetësisë e të pavarësisë së Kosovës dhe zhveshjen e politikës dytyrëshe të PKJ-së ndaj çështjes shqiptare e të statusit të Kosovës pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore.

Për pengimin e rrjedhave politike, që siguronin mëvetësinë dhe pavarësinë e Kosovës, komunistët jugosllavë shfrytëzuan dhe përdorën forma, mënyrë e mjete të ndryshme. Mbështetur në letrën e KQ të PKJ-së të datës 28.III.1944 shihet se ato filluan me masat politike.

Në letrën e 28.III.1944 KQ i PKJ-së që në fillim kritikoi rreptë *ngritjen e Komitetit Qarkor* të PKJ-së në *Komitet Krahinor* të PKJ-së për Kosovë e Metohi. KQ i PKJ-së kritikën e vet e mbështeste në arsyetimin paradoksal “*ana e juaj nuk është ndonjë territor i veçantë kompakt*” dhe kërkonte që *Komiteti Krahinor* sërish të bëhej *Komitet Qarkor*¹⁰. Në këtë mënyrë degradohej drejtpërdrejt organizata partiake krahinore dhe udhëheqja e saj, KK i PKJ-së për Kosovë e Metohi, e me këtë edhe mëvetësia e Kosovës. Mirëpo, kjo nuk i mjaftoi KQ të PKJ-së. Edhe pse me gjysmë shpirti pranoi që Metohia shqip të quhej Dukagjin, tërhiqte vërejtjen që të mos aludohej në bashkimin e Kosovës me Shqipërinë, përkatësisht në caktimin e ri të kufijve, sepse “*kjo sot nuk është me rëndësi, me rëndësi është lufta kundër gjermanëve dhe kundër të gjithë atyre që u ndihmojnë, me rëndësi është të futen masat në këtë luftë, ndërsa*

¹⁰ Zbornik, I/19, dok. Nr. 104, fq. 462. Emri *Komitet Qarkor* (Oblasni komitet) filloi të përdorej sërish vetëm pas 16.VI.1944 /Zbornik, I/19, dok. Nr. 143, fq. 577/.

të tjerat janë të dorës së dytë”¹¹. I kësaj fryme ishte edhe sugjerimi që rastësisht të mos mendohej në formimin e Këshillit Antifashist të Vendit, por vetëm në Këshillin Krahinor Nacionalçlirimtar.

Mendime dhe qëndrime edhe më të prera KQ i PKJ-së pati kur kritikoi materialet kryesore të Konferencës së Bujanit, veçanërisht rezolutën dhe shpalljen e saj, por edhe vetë rolin e Këshillit Krahinor Nacionalçlirimtar, të cilin e zhveshi nga karakteri i pushtetit me arsyetim se “*ju nuk keni territor të lirë*” (sic !). Në letrën e KQ të PKJ-së të 28.III.1944 lidhur me shpalljen e këtij tubimi me ndërrime tezash shkruan: “*Të luftosh me gjermanë kundër UNÇ-së dhe APJ-së dhe Lëvizjes Nacionalçlirimtare Shqiptare e në të njëjtën kohë kinse të flasësh për bashkimin me Shqipërinë, a thua a nuk është kjo punë e njëjtë që në Serbi e bënë Nediqi e Mihailoviqi e në Kroaci Paveliqi e Maçeku për llogari të gjermanëve e kundër pavarësisë dhe të ardhmes së popullit shqiptar*”¹². Pra, mbështetur në këtë qëndrim nuk duhej folur për bashkim, por as për kufijtë në mes të Jugosllavisë e Shqipërisë, sepse “*Sot, pra, do të ishte gabim po të shtroheshin e zgjidheshin çfarëdo çështjesh kontestuese. Ato drejtë do t’i zgjidhin vetëm popujt e lirë në luftën e armatosur për liri kundër armikut të përbashkët – pushtuesve gjermanë*”¹³. Që t’i zhvesh edhe më mirë qëllimet e veta KQ i PKJ-së në letrën në fjalë, veç tjerash, shkruan: “*Duhet ditur se sot Lëvizja Nacionalçlirimtare në Jugosllavi është më e fortë dhe se popujt e vegjël (si p.sh. shqiptarët) realisht lehtë mund të çlirohen duke u mbështetur në popujt e*

¹¹ Zbornik, I/19, dok. Nr. 104, fq. 462.

¹² Po aty, fq. 464.

¹³ Po aty.

Jugosllavisë, në vëllazërimin me ta, të cilët nga ana e tyre nuk do të shtypin popujt e tjerë dhe nuk do të pushtojnë toka të huaja"¹⁴. Pra asnjë premtim konkret për të ardhmen e Kosovës dhe mëvetësinë e saj.

KQ i PKJ-së në letrën e vet të 28.III.1944 nuk shkroi asgjë konkretisht për rezolutën e Konferencës së Bujanit, mirëpo kuptohet se qëndrimet dhe vlerësimet e shpalljes duhej të vlenin edhe për rezolutën.

Shumica e komunistëve shqiptarë, veçanarisht ata të cilët format dhe mënyrat e çlirimit kombëtar i rangonin para çlirimit klasor, letrën e 28.III.1944 të KQ të PKJ-së e pritën me pezmë e zhgënjim. Për këtë arsye kjo letër nuk u bë mbështetje e veprimtarisë së tyre dhe përmbajtja e saj nuk u përhap e nuk u propagandua në terren. Përkundrazi, për komunistët dhe antifashistët shqiptarë, bile për shumicën absolute, dokumentet e Bujanit edhe më tej ishin mbështetje e luftës së armatosur dhe e veprimtarisë komuniste. Ata u bënë të verbër dhe të shurdhër para një rreziku të sigurtë, ndaj të cilit fatkeqësisht njëjtë veproi edhe PKSH e UNÇ në Shqipëri.

3.DEGRADIMI I ORGANEVE TË UNÇ-SË.

Mospërfillja e letrës së 28.III.1944 të KQ të PKJ-së nga shumica e komunistëve dhe e antifashistëve shqiptarë dhe paaftësia e komunistëve serbë e malazezë që t'i kundërviheshin një injorimi dhe politike të tillë ndaj organeve të PKJ-së e të UNÇJ-së, nxiti edhe më shumë këto organe që të luftojnë përpjekjet dhe synimet e drejta shqiptare në kuadër të LNÇ-së . Për këtë arsye, përkundër faktit se në muajt shtator dhe tetor të

¹⁴ Po aty.

vitit 1944 LNÇ në Kosovë zhvillohej e përhapej gjithnjë e më shumë, vijoi rënia e mëvetësisë dhe e pavarësisë së Kosovës si pasojë e veprimtarisë së qëllimtë të PKJ-së e të UNÇ-së. Në këtë kohë organet e PKJ-së e të UNÇJ-së, të sigurtë në fitore, sikur nuk u interesonte masivizimi i LNÇ-së në Kosovë e në kuadër të kësaj sikur përherë dëshironin të zvogëlonin sa më shumë mëvetësinë e organeve të PKJ-së e LNÇ-së në Kosovë. Me një veprimtari të tillë organet e PKJ-së e të UNÇ-së jo vetëm që futnin nën kontrollin e plotë LNÇ-në në Kosovë, por përcaktonin statusin dhe pozitën e saj në të ardhmen. Në këtë periudhë punohej veçanërisht në degradimin e organeve të UNÇ-së, ngase ato sikur kishin rolin kryesor të rrjedhave dhe ngjarjeve historike. Kështu, më 2.IX.1944, komandanti suprem i UNÇ-së e APJ-së, mareshali Josip Broz Tito, i dërgoi një urdhër SHK të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi me anën e të cilit urdhëroi që ky shtab të riemërohej në *Shtab Operativ* të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi. Riemërtimi i tillë në fakt paraqiste degradimin e SHK të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi dhe mundësinë që ky shtab t'i nënshtrohej SHK të UNÇ-së e AP-së për Serbi, që u bë më 14.IX.1944¹⁵. Një veprim i tillë ishte edhe degradim i drejtpërdrejtë i mëvetësisë së Kosovës. Se sa nuk ishte me vend dhe praktik degradimi dhe nënshttrimi i SHK të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi shihet nga nevoja e formimit të dy zonave operative me dy shtabe operative, një për Kosovë e një për Dukagjin, që u bë më 10.IX.1944¹⁶, ndërsa kreu i këtyre shtabeve operative mbeti Shtabi Operativ (?!).

¹⁵ *Hronologija radničkog pokreta I SKJ 1919, bleni II (1941-1945), Beograd, 1980, njësia kronologjike 3373 dhe 3438.*

¹⁶ *Po aty.*

Me qëllim të rrënimit të mëtejme të mëvetësisë dhe të të drejtave legjitime të Kosovës, që sendërtoheshin sadokudo nëpërmjet LNÇ-së, në muajt shtator-nëntor 1944, nga organet e PKJ-së e të UNÇJ-së dhe të Serbisë u ndërmorën edhe një varg veprimesh të tjera. I natyrës së tillë ishte edhe caktimi i veprimit të njësive të armatosura. Njësitë e armatosura të Kosovës caktoheshin të vepronin jashtë Kosovës, ndërsa ato të Serbisë e të Malit të Zi në Kosovë. Për të qenë edhe më keq, në njësitë e armatosura të Serbisë e Malit të Zi u rekrutuan shumë çetnikë të demobiluar, të cilët, jo vetëm që nuk përfillnin veçoritë e popullsisë së kësaj ane, por vepronin si shovinistë dhe racistë të vërtetë. Veprimet e tilla çetnike nuk luftoheshin sa duhej nga organet e UNÇJ-së e të PKJ-së e disa prej tyre madje edhe nxitnin ato sa më shumë. Marrja e masave kundër veprimeve të tilla nga SHO të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi ishte e pamundshme ngase, ai, si në fushën e veprimit e të qëndrimit, ashtu edhe në fushën e organizimit, varej kryekëput nga SHK i UNÇ-së e AP-së për Serbi, ndërsa ky nuk ndikohet mjaftueshëm nga SHK i UNÇJ-së, por anasjelltas. Po këtë karakter kishte edhe formimi i KNÇ-ve nga ana e njësive ushtarake, pa pëlqimin e popullit, varshmëria e organeve të ndryshme të LNÇ-së (FAG-ut, BRKJ-së), degradimi i personaliteteve partiake e ushtarake etj¹⁷.

4. RRETHANAT NË PRAG TË ADMINISTRIMIT

Politikën dyftyrëshe dhe synimet e PKJ-së dhe të LNÇJ-së të parët e hetuan kundërshtarët shqiptarë të tyre. Fillet e rrënimit të mëvetësisë së Kosovës vetëm vërtetuan dyshimet e

¹⁷ Dr. Izber Hoti, *Rrita dhe rënia e mëvetësisë së Kosovës*, "Fjala" (në vazhdim), prill, Prishtinë, 1992.

mbështetura që herët. Përkundër faktit se qëndrimet dhe synimet e KQ të PKJ-së, të shprehura edhe në letrën e 28.III.1944, komunistët dhe antifashistët shqiptarë nuk i propaganduan e përhapën, me qëllim që ato të mos bëhen dekurajuese e kështu të ndikojnë në disponimin e masave shqiptare ndaj LNÇ-së në Kosovë. Politika antikombëtare e KQ të PKJ-së në këtë kohë, nëpërmjet kanalesh të ndryshme, mori dhenë. Një zhveshje e tillë e politikës së PKJ-së ndaj çështjes shqiptare në përgjithësi e ndaj Kosovës në veçanti, bindshëm ndikoi në forcimin e platformës së zgjidhjes së çështjes së Kosovës të cilën e mbështesnin kundërshtarët e LNÇ-së¹⁸.

Në frymën e politikës dhe të platformës kundërshtuese të LNÇ-së, por edhe të rrethanave të krijuara, falë rrjedhës së Luftës së Dytë Botërore, veçanërisht plasimi i hapur i synimeve të PKJ-së e të neglizhencës së PKSH-së ndaj kësaj çështjeje, si dhe të LNÇJ-së e LNÇSH-së, që nga gjysma e vitit 1944 u formuan organizata të reja kombëtare, ndërsa organizatat e këtilla ekzistuese u zgjeruan dhe u forcuan edhe më shumë. Në këtë kohë veprimtaria e Lidhjes së Dytë të Prizrenit sa vinte e shtohet, si në forcimin organizativ partiak, ashtu edhe në formimin dhe zgjerimin e formacioneve të armatosura. Në gjysmën e vitit 1944 u formua Komiteti i Rinisë Nacionaliste për Mbrojtjen e Kosovës si organizatore politike, por edhe si formuese dhe udhëheqëse e formacioneve të armatosura kombëtare për mbrojtjen e Kosovës nga pushtuesit sllavë¹⁹.

Politika dhe veprimtaria e Komitetit të Rinisë Nacionaliste për Mbrojtjen e Kosovës, si edhe e Lidhjes së Dytë të Prizrenit në përgjithësi, veçanërisht organizimi i armatosur për mbrojtjen e kufijve etnikë, u përkrah aq shumë nga masat shqiptare sa në tetor të vitit 1944 u formua edhe Komanda e Përgjithshme (e Mbrojtjes Kombëtare të Kosovës), ndërsa të organizuar nga kjo

¹⁸ Po aty.

¹⁹ Po aty.

komandë në kufirin kundër depërtimit sllav u mobilizuan afro 10.000 shqiptarë. Njëfarë depërtimi në Kosovë në këtë kohë, veçanërisht në kufirin me Shqipërinë, e bëri edhe Balli Kombëtar, por ai nuk u hetua shumë dhe nuk kishte ndonjëfarë rëndësie të caktuar²⁰.

Kundër synimeve serbomëdha ndaj Kosovës nga gjysma e deri në fund të vitit 1944 u angazhuan edhe forcat e armatosura në shërbim të pushtuesit gjerman, si Divizioni SS "Skenderbeg", Regjimenti "Kosova", Xhandarmëria dhe Policia Shqiptare, por edhe forca të tjera të armatosura. Megjithkëtë, këto forca nuk sendërtuan qëllimet e tyre, ngase nuk përputheshin me rrethanat dhe rrjedhat e Luftës së Dytë Botërore²¹.

Me cenimin e mëvetësisë e të pavarësisë së Kosovës, veçanërisht me pushtimin e saj, nuk u pajtua asnjëherë populli shqiptar. "Çlirimi" i Kosovës, siç e çuante këtë akt LNÇ-ja dhe "pushtimi sllav" i saj, siç e quanin kundërshtarët e LNÇ-së, në forma të ndryshme u kundërshtua nga shumica e popullit shqiptar të kësaj krahine. Menjëherë pas këtij akti shpërtheu në përmasa të gjera rezistenca e Gjilanit, Ferizajit dhe e Drenicës. Rezistencë përmasash e formash të ndryshme pati edhe në viset e tjera të Kosovës. Nuk ishin të rralla e të vogla as grupet e organizuara kundër LNÇ-së e "pushtetit popullor" në Kosovë. Kundër tyre u mobilizuan pjesë të tëra të Armatës Jugosllave, por edhe divizione të UNÇ-së të Shqipërisë. Përkundër së vërtetës se këto lëvizje u shuan me gjak, disponimi i masave shqiptare në Kosovë për ruajtjen e mëvetësisë së saj gjallëronte hapur ose fshehur²².

²⁰ Po aty.

²¹ Po aty.

²² Po aty.

4. VENDOSJA E DHUNËS USHTARAKE

Injorimi i letrës së KQ të PKJ-së së 28.III.1944 nga ana e shumicës së komunistëve dhe kundërnazifashistëve shqiptarë dhe i kundërshtarëve shqiptarë të LNÇ-së, si dhe kundërvënia e hapur dhe e fshehur ndaj depërtimit të njësiteve të UNÇJ-së dhe e vendosjes së “pushtetit popullor” shqetësoi pa masë serbomdhenjtë dhe organet më të larta të PKJ-së e të UNÇJ-së. Masat politike dhe degradimi i organeve të PKJ-së e të UNÇJ-së, si dhe lufta e armatosur, e përcjellur me plojë e masakra të njëpasnjëshme, nuk shuan dot vullnetin dhe përpjekjet për mëvetësinë dhe pavarësinë e Kosovës dhe luftën e shqiptarëve për të drejtat e natyrshme për vetëvendosje deri në shkëputje dhe bashkimin me shtetin amë. Krahas shqiptarëve për këto të drejta në këtë kohë luftonin edhe kombet e tjera të robëruara që herët nga Jugosllavia e Vjetër. Kërkesat e tilla ndesheshin me politikën hegjemoniste të serbomdhenjve e të komunistëve jugosllavë, të cilët deri para pak kohësh premtonin dhe gënjenin se të gjithë do të gëzonin të drejta të plota kombëtare. Në një situatë të tillë organeve më të larta të PKJ-së e të UNÇJ-së nuk u mbeti tjetër veçse të ndërmarrin masën më të rreptë dhe të fundit për nënshtrimin me armë të popujve që luftonin për të drejtat e tyre. Pas konsultimeve të fshehta, thuaja në të gjitha territoret me mbizotërim të popujve joslavë dhe ku përpjekjet për çlirim kombëtar ishin të dukshme, u vendos Administrimi Ushtarak. Kështu ndodhi edhe në Kosovë.

Vendosja e Administrimit Ushtarak në Kosovë u bë me 8.II.1945²³, mbështetur në dy dokumente të SHS të UNÇJ-së. Për hir të saktësisë, por edhe të pasqyrimin të mirë, këto dokumente do të citohen në tërësi, të përkthyer nga gjuha serbe në gjuhën shqipe:

²³ Dr. Hakif Bajrami, *Dokumenti NOB-a i Socijalističke revolucije - borbe na Kosovu (januar-februar 1945)*, Vjetar nr. XXI-XXII, Arkivi i Kosovës, Prishtinë, 1986, f. 315.

SHTABI SUPREM I USHTRISË
NACIONALÇLIRIMTARE DHE
I ARADHAVE PARTIZANE TË JUGOSLLAVISË

Tejet sekret, nr. 30

8 shkurt 1945

Sipas nevojës së paraqitur zyrtare

1. NË SHTABIN OPERATIV PËR KOSOVË E METOHI:

- për komandant kolonelin *SAVA Dërleviq*, deri më tash prefekt i Shtabit të Armatës së Parë të UNÇ të Jugosllavisë
- për zëvendëskomandant kolonelin *Fadil Hoxha*
- për komisar politik nënkolonelin *Gjuro Medenica*
- për prefekt të Shtabit nënkolonelin *Duklan Vukotiq*, deri më tash zëvendëskomandant i Divizionit XLVI të UNÇJ-së.

2. NË SHTABIN E DIVIZIONIT TË KOSOVËS

- për komandant *Brajoviq Petar*,
- për komisar politik *Vukotiq Aca*,
- për ndihmës të komisarit politik nënkolonelin *Blazho Markoviq*,
- për prefekt Shtabi majorin *Mërgjenoviq Stanko*.

3. Shtabi Operativ për Kosovë e Metohi do të jetë nën komandën e drejtpërdrejtë të Shtabit Suprem.

Ky vendim të zbatohet menjëherë.

VDEKJE FASHIZMIT – LIRI POPULLIT

KOMANDANTI SUPREMI USHTRISË
NACIONALÇLIRIMTARE DHE I
ARADHAVE PARTIZANE TË JUGOSLLAVISË

Mareshali i Jugosllavisë,
TITO²⁴

²⁴ Po aty.

**SHTABI SUPREM I USHTRISË
NACIONALÇLIRIMTARE DHE
I ARADHAVE PARTIZANE TË JUGOSLLAVISË**

Tejet sekret, nr. 31
8 shkurt 1945

Sipas nevojës së paraqitur
URDHËROJ

1. Që në Kosovë e Metohi të vendoset e të shtrihet Administrimi Ushtarak, që do të jetë organ i pushtetit ushtarako-shtetëror në këtë krahinë.

2. Për komandant të Administrimit Ushtarak emëroj *Sava Dërleviqin*, komandant i Shtabit Operativ për Kosovë e Metohi.

3. Për komisar politik emëroj *Gjuro Medenicën*, komisar politik i Shtabit Operativ për Kosovë e Metohi.

Koloneli *Sava Dërleviq* dhe nënkoloneli *Gjuro Medenica* do ta kryejnë këtë detyrë krahas detyrës në Shtabin Operativ.

4. Për komandant të territorit ushtarak për Kosovë e Metohi emëroj kolonelin *Nikola Bozhaniq*.

Komandanti i territorit ushtarak i nënshtrohet drejtpërdrejt organit të Administrimit Ushtarak, përkatësisht Shtabit Operativ për Kosovë e Metohi.

**VDEKJE FASHIZMIT – LIRI POPULLIT
DËRGUAR:**

- Shtabit Operativ për Kosovë e Metohi,
- Shtabit Kryesor për Serbi,
- Komandantit të Prapavijës së KNÇ Partizane,
- Sektorit Personal të KNÇ Partizane.

**KOMANDANTI SUPREM I USHTRISË
NACIONALÇLIRIMTARE DHE I ARADHAVE
PARTIZANE TË JUGOSLLAVISË**

Mareshali i Jugosllavisë,
TITO²⁵

²⁵ Po aty.

Siç shihet nga këto dy dokumente kyçe për të shuar vullnetin e shqiptarëve në Kosovë SHS i UNÇ-së dhe AP-së të Jugosllavisë, në krye me mareshalin e Jugosllavisë-Titon, më parë bëri degradimin e plotë të organit më të lartë të UNÇ-së për Kosovë e Metohi, duke ndërruar, pa kurrfarë arsytimi komandantin e SHO të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi, kolonelin Fadil Hoxha, i vetmi shqiptar në vendet përgjegjëse të UNÇ-së në Kosovë e në Jugosllavi në tërësi, dhe duke emëruar në vend të tij një oficer tjetër me të njëjtën gradë, kolonelin Sava Dërleviq, fare të panjohur për LNÇ-në në Kosovë, por edhe në Serbi e Jugosllavi. Se një veprim i tillë nuk u bë pa qëllim të caktuar vërteton urdhri i po të njëjtës ditë për vendosjen dhe shtrirjen e Administrimit Ushtarak në Kosovë. Në organin më të lartë të Administrimit Ushtarak në Kosovë nuk u parapa asnjë shqiptar. Koloneli Fadil Hoxha i riemëruar nga komandanti në zëvendëskomandant të SHO të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi, edhe po të dëshironte, nuk do të mund të ndikonte në SHO të UNÇ-së e AP-së, ndërsa ndikimi i tij në Administrimin Ushtarak në këto rrethana ishte iluzor. Veç kësaj, për “mirëvajtje të punës” dhe kontrollin e plotë të rrjedhave në Kosovë e të Administrimit Ushtarak nga komandanti suprem Tito u urdhërua që nga kjo kohë SHO i UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi të lidhet drejtpërdrejt me SHS të UNÇ-së e AP-së të Jugosllavisë. Synimet, pra, ishin të qarta. Më parë duhej siguruar kontrollin rigoroz mbi organet e UNÇ-së e pastaj, nëpërmjet Administrimit Ushtarak, që ishte organ ushtarako-shtetëror, edhe kontrollin në jetën e gjithëmbarshme politike e shoqërore. Në të vërtetë, me anë të armës organet e UNÇJ-së e të PKJ-së kontroll të plotë patën që nga depërtimi i njësive të UNÇJ-së në Kosovë, kuptohet të ndihmuara edhe nga njësitet e UNÇ të Shqipërisë. Vendosja e Administrimit Ushtarak vetëm legalizonte këto veprime dhe u

mundësonte njësiteve të UNÇJ-së veprimin e mëtejshëm në mënyrë që të zhvlerësohej çdo organ politik e shoqëror, i cili drejtpërdrejt e tërthorazi do të mund të kishte ndonjë ingerencë të mëvetësisë e pavarësisë së Kosovës. Me vendosjen e Administrimit Ushtarak, organet e PKJ-së e të UNÇJ-së, përpiqeshin me armë ta varrosin *de facto* mëvetësinë e pavarësisë së Kosovës, të konfirmuar me rezolutën dhe shpalljen e Konferencës Themeluese të KKNÇ-së në Bujan e të filluar e brumosur nga një krah i komunistëve dhe i pjesëtarëve të LNÇ-së në Kosovë. Se u bë kështu dëshmon edhe veprimtaria e Administrimit Ushtarak.

5. SHTYPJA ME ARMË E VULLNETIT TË LIRË

Mbështetur në dokumentet arkivore dhe në arritjet e deritashme historiografike shihet se Administrimi Ushtarak në Kosovë që nga dita e parë e vendosjes dhe e fillimit të veprimtarisë i kreu detyrat e parashtruara e të parapara sipas synimeve dhe qëllimeve të atyre që e vendosën. Ai, me ndihmën e njësiteve të Divizionit të 41-të, të 46-të dhe të 52-të të UNÇJ-së, si edhe të njësiteve të tjera policore e të sigurimit, me armë u përpoq të vë “rend e qetësi” e të “pastrojë” këto territore duke ndjekur e asgjësuar pa mëshirë “bandat shqiptare” reale e të imagjinuara. Zbatuesit e kësaj administrate mbytnë, plagosën, burgosën e torturuan pamëshirshëm me qindra njerëz të pafajshëm vetëm pse ishin shqiptarë, ndërsa për ata që në këtë kohë kërkonin të drejtat e tyre për liri, vetëvendosje e shkëputje, mbështetur në propagandën e premtimet e KK të PKJ-së për Kosovë e Metohi, KQ të PKJ-së dhe KQ të PKSH-së jo vetëm që ishte i sigurt asgjësimi i tyre, por edhe i familjes e farefisit të pafajshëm të ngushtë e të gjerë. Edhe ankimi për sjelljet

çnjërëzore, ikja nga torturat apo revolta dhe pakënaqësia me gjendjen e krijuar mjaftonte që shqiptari të shpallej bandit, ballist e kriminel i luftës. Kuptohet, në rrethana të tilla nuk mund të vepronte asnjë organ civil i pushtetit apo i ndonjë partie sado që ishte lojale ndaj Administrimit Ushtarak. Veç kësaj, nga organet në fjalë një veprimtari e lirë politike as që mund të pritej, ngase në kohën e administrimit Ushtarak shumica e organeve të tilla që ishin formuar në prag të “çlirimit” u shformuan dhe u formuan organe të reja nga të cilat, rëndom, u shkarkuan shqiptarët edhe ashtu të pakët e assesi në proporcion me strukturën e popullsisë së kësaj ane²⁶.

Veprimtaria e Administrimit Ushtarak që nga vendosja e deri në fund të muajit qershor 1945, ishte e karakterit ushtarak, ashtu si e mbante epitetin dhe me çfarë synimesh ishte formuar. Mirëpo, me kalimin e kohës, mbështetur në dokumente, sikur më shumë u bë organ i SHK të UNÇ-së e AP-së për Serbi se sa i SHS të UNÇJ-së, të cilën e kishte vendosur e që urdhëronte të lidhej me të drejtpërdrejt. Kontaktet me KQ të PKJ-së ishin të rralla, ndërsa mbështetur në urdhëresat dhe raportet e veprimtarisë luftarake të brigadave dhe të divizioneve, shumica nën komandën e SHK të UNÇ-së e AP-së për Serbi, ajo zbatonte politikë jo jugosllave, por serbomadhe e shfarosëse, që ishte planifikuar që herët nga Lëvizja Çetnike Serbe. Për këtë arsye nuk janë të rastësishme kasaphanja e Drenicës dhe masakri masiv i Tivarit, por edhe masakrat e tjera më 1945, pra në kohën e Administrimit Ushtarak²⁷. Megjithatë, edhe vetë shovinistët dhe racistët serbë pas këtyre masakrash e

²⁶ *Po aty, fq. 263-396.*

²⁷ *Dr. Hakif Bajrami, Dokumenti NOB-a i Socijalističke revolucije-borbe na Kosovu (mart-maj 1945), Vjetar, nr. XXIII, Arkivi i Kosovës, Prishtinë, 1987, fq. 209-366.*

kasaphanesh e panë se vullneti i popullit për liri nuk mund të çrrënjosej me dhunë e me armë. Për këtë arsye që nga kjo kohë jugosllavët shovinistë, siç vepruan edhe me rastin e pushtimit të Kosovës më 1912 dhe 1918, krahas veprimtarisë luftarake e të shtypjes së pamëshirë, filluan sërish politikën e tyre dyftyrëshe.

NË VEND TË PËRFUNDIMIT:

SËRISH POLITIKË DYFTYRËSHE

Në gjysmën e vitit 1945 organet më të larta të PKJ-së e të UNÇJ-së u bindën se vetëm me armë nuk mund të mbizotëronin plotësisht e përherë Kosovën. Mirëpo, që të rifillonin politikën e tyre dyftyrëshe këto forca duhej të siguroheshin bile për fitoren e tyre momentale. Që ta bënin këtë ata në Mbledhjen e Kuvendit Antifashist të Çlirimit Kombëtar, të mbajtur në Beograd më 7-9.IV.1945, nxituan, pa pyetur askënd, që në emër të popullit të tumiret "*dëshira e popullit të Sanxhakut, Vojvodinës dhe Kosovës e Metohisë për bashkim me Serbinë Federale, përkatësisht me RF të Jugosllavisë*"²⁸. Në këtë mënyrë komunistët jugosllavë, të udhëhequr e të cytur nga ata serbë, u përpoqën që për pushtimin me gënjeshtër e me armë të Kosovës të arsyetoheshin para opinionit ndërkombëtar në njëfarë mënyre të mbyllnin këtë çështje edhe para aleatit.

Për propagandë dhe për të bërë çështjen e Kosovës dhe të drejtën e saj për vetëvendosje dhe shkëputje *un fait accompli* (një fakt i kryer) komunistët serbomëdhenj, me ndihmën e komunistëve dhe kundërnazifashistëve shqiptarë, organizuan më 8-10.VII.1945 të ashtuquajturën Mbledhje e Dytë e Këshillit

²⁸ *Kosova dhe Metohija 1943-1963, Prishtinë, 1963 (pa paginim).*

Antifashist Nacionalçlirimtar, e njohur ndryshe edhe si Kuvendi i Prizrenit²⁹. Ky kuvend u bë në rrethanat e Administrimit Ushtarak, përkundër propagandimit se ai ishte anuluar. Megjithatë, edhe përkundër këtyre rrethanave dhe faktit se shumica e delegatëve për këtë mbledhje ishte zgjedhur sipas dëshirës së organeve ushtarake e të krahut të komunistëve serbomëdhenj, Kuvendi u “sigurua” nga forca të shumta të armatosura të Administrimit Ushtarak. Ky ishte angazhimi i fundit i hapur i këtij organi dhe kontributi i tij për “vendosjen e rendit e qetësisë” dhe të “pushtetit popullor”, për çka edhe ishte formuar. Me ndihmën e tij në këtë kohë u shua me dhunë vullneti i lirë dhe i natyrshëm i popullit shqiptar dhe u nëpërkëmbë gjaku i luftëtarëve, dëshmorëve dhe i heronjve që luftuan për çlirimin e Kosovës nën ombrellën e LNÇ-së e të internacionalizmit proletar. Me një akt të tillë dhe gjendjen e re në Kosovë populli shqiptar nuk u pajtua kurrë, prandaj ai vazhdoi luftën për liri, me forma e mënyrë të ndryshme, pa marrë parasysh rrethanat dhe vendosjen e shtrirjen e administrimeve më të rrepta ushtarake

²⁹ *Kujtimet dhe diskutimet nga Tubimi Shkencor për Kuvendin e Prizrenit 1945, i organizuar nga Instituti i Historisë i Kosovës më 1985 në Prishtinë.*